

Ключевые слова: концертная жизнь Западной Украины в период немецкой оккупации, Львовское радио, юбилей М. Лысенко 1942 г., Шевченковские празднования 1941-1943 гг., музыкальная критика.

Надійшла до редакції 17.11.2014 р.

УДК 7.072.2.(=161.2)(100)«19»

Г.П. Новоженець-Гаврилів

КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКА АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МИТЦІВ НА ТЕРЕНАХ НІМЕЧЧИНИ

Історія українського народу знала кілька еміграційних хвиль до Європи, зокрема й до Німеччини. Перша хвиля, так звана «трудова» еміграція, розпочалася в останній чверті XIX ст. і тривала до початку I Світової війни. Друга – у період між I та II Світовими війнами й була зумовлена політичними репресіями на етнічних українських територіях, що ввійшли до складу новоутвореного СРСР. Третю хвилю еміграції, що пройшла наприкінці II Світової війни, сформували переважно репатріанти з американської, англійської, російської окупаційних зон, що виникли після II Світової війни на території Німеччини та Австрії. Вони й залишили по собі чимало інформації про власну культурну діяльність.

Німеччина через свою геополітичну ситуацію стала для українців еміграційним пунктом у різні еміграційні періоди. Берлін став потужним центром української мистецької еміграції міжвоєнного періоду. Там до 1921 р. діяло посольство УНР. 1926 р. П. Скоропадський заснував у Берліні Український науковий інститут, що мав багатий архів і бібліотеку (знищені під час бомбардування 1945 р.). В інституті читав лекції з історії культури проф. В. Залозецький – знавець дерев'яного будівництва та візантійського мистецтва. В мистецьке середовище Берліна влилися М. Бутович, Ф. Ємець, Г. Крук, В. Масютин, І. Мозалевський, Р. Лісовський, Є. Скоропадська [3]. У міжвоєнному Берліні свою діяльність розгорнув український скульптор, один із співзасновників кубізму, О. Архипенко і у Берліні протягом 1912-1922 рр. діяла його художня школа.

Період між війнами виявився найсприятливішим щодо культурно-мистецької адаптації українських митців у Німеччині в порівнянні з іншими періодами. Це час, коли прогресивна українська молодь потягнулася до європейських столиць, академій з метою творчої реалізації. Зокрема студентами Берлінської академії мистецтв стали Ф. Ємець, В. Масютин, Р. Лісовський, М. Вакер, Г. Крук. У Мюнхенській академії, в Ашбе навчався Д. Бурлюк; Вищу графічну школу у Ляйпцігу закінчив М. Бутович. Митці гуртувалися. Українську студентську молодь Берліну об'єднувала Українська студентська асоціація, підтримувана професорами І. Мірчуком та З. Кузелею [6]. Активізувалось виставкове життя. 1933 р. у приміщенні Державної німецької бібліотеки пройшла виставка «Українська графіка», що об'єднала 91 автора та привернула увагу глядачів і мистецької критики. В Берліні як скульптор реалізував себе Ф. Ємець і по закінченні Берлінської академії став її професором. У своїй творчості він орієнтувався на спадщину італійця Донателло, був прихильником класицистичного вислову в мистецтві [2]. Його різцеві належать скульптурний «Портрет Григорія Сковороди», «Портрет бандуриста».

У 1970-х роках скульптор емігрував до Венесуели. Поряд із Ф. Ємцем творчо працював В. Масютин. Реалізував він себе у ксилографії, а також як автор серії офортів із фантастичними потворами. Крім цього, висловлював себе і в об'ємній пластиці як майстер медальєрства: медалі Б. Хмельницького, І. Мазепи. В. Масютин видав книгу «Гравюра і літографія».

1918 року до Берліну емігрувала донька П. Скоропадського Єлизавета. Працювала у ділянці скульптури, сповідувала реалізм. Відомі її скульптурні твори «Гетьман Павло Скоропадський», «Ангел», низка дитячих портретів. Згодом жила у Оберсдорфі. «Твори Є. Скоропадської стоять на високому мистецькому рівні і свідчать про її високий талант» – засвідчує «Allgeauer Anzeigenblatt» від 18.6.1952 [11; 105].

Із 1930 р. у Німеччині перебував художник М. Бутович, що закінчив Вищу графічну школу у Лейпцігу. Виконував дослідницьку роботу в Українському науковому інституті в Берліні. Видав альбом дереворитів «Українські душі», в якому звернувся до української демонології [6; 25].

1936 р. стипендію Українського наукового інституту в Берліні отримав Г. Крук, що студіював у професорів Гітцберга і Фоке. 1944 р. він переїхав із Берліна до Мюнхена, де викладав у UNRRA як професор університету. Г. Крук у скульптурі вирішував формальні проблеми, зокрема проблему руху. Його танцівниці, бігуни – це динамічні скульптурні композиції. Улюблена тема Г. Крука – портрети українських селян, де скульптури-брили передають внутрішню суть українського селянства [8]. Так чи інакше «всі твори Крука пов'язані з темою людини», – характеризує творчість скульптора проф. Г. Прокопчук (Siehe: Prokoptschuk, «Ukrainer in Munchen», Bd. I, S.96) [11; 89].

З Німеччиною у період студій та творчого вишколу пов'язані імена українських митців І. Мозалевського, М. Вакера, Р. Лісовського.

У лютому 1933 р. у Державній мистецькій бібліотеці Берліна відбулася презентабельна резонансна виставка української графіки – «Gebrauchsgraphik». Мистецтвознавець В. Борн у графічній творчості українських митців виділяв національні складові, зокрема «С. Гординський поєднує українські національні елементи з модерними мистецькими тенденціями...» [11; 47-50].

II Світова війна створила новий еміграційний потік. У так званих таборах ДіПі (Deplaced Person, переміщених осіб) у 1944-1949 рр. на території Німеччини і Австрії опиналися біженці з різних частин України: Галичини, Східної України, Буковини.

Щоб вирішити проблему біженців із різних країн Європи та забезпечити себе від проникнення радянських диверсантів, німецька окупаційна влада організувала тимчасові табори. У таборах ДіПі опинилася велика кількість українців, що знайшли тут прихисток і відносний спокій. «Табори ДіПі були своєрідними витворами, наче держава в державі Німеччині (яка не мала над нами юрисдикції). «Був у нас голова табору – президент, був комендант поліції – міністр оборони, був референт культури – міністр освіти і культури, було дві церкви, десятки політичних партій, театр, хор. До нашого табору приїздили на гастролі два славні в той час театри – В. Блавацького та театр-студія Й. Гірняка», – згадує поет Б. Бойчук [1; 20]. Присутність у таборах великої кількості представників наукової, політичної та мистецької еліти структувала аморфну масу біженців. Інтелектуали «обернули біженців на читачів, слухачів, глядачів, парафіян, членів партій, організацій, установ» [6; 282]. У складних життєвих умовах митці поверталися до творчого життя. «У таборах, в колишніх військових казармах, у приміщеннях, переповнених людьми, як у бочці з оселедцями, де кімнати були перегороджені коцями і веретами, а часто і на горищах, конюшнях і в підвалах, не маючи потрібних матеріалів, наші голодні і холодні митці працювали творчо...», – згадує І. Кейван [2; 6]. Від 1945 р. в «американській», «французькій» та «англійській» зонах окупації відбувалися виставки творів українського мистецтва. В. Попович подає понад 80 прізвищ митців, які протягом 1945-1955 рр., перебуваючи в Західній Німеччині та Австрії, брали участь у групових виставках [4; 99]. Той період вирізняється як «таборовий період із збірними виставками», що ілюструє факт «таборового мистецтва». Перша виставка експонувалася в приміщенні американського Червоного хреста в Регенсбурзі в жовтні 1945 р. Прошли таборові виставки в Брегенці, Зальцбурзі, Берхтесгадені. Найбільшу увагу привернула Виставка переміщених осіб, що експонувалася в Німецькому національному музеї Мюнхена в січні 1947 р. «Виставковий комітет відібрав тільки 360 творів із понад 600 присланих, із них для українського відділу 290, чим наш відділ побив рекорд – як за кількістю, так і за мистецькою вартістю, про що писала як наша, так і чужа преса. Це були твори справді галерейної вартості і критика не приховувала подиву, що створені вони були усього за два роки у надзвичайно примітивних умовах праці» [2; 7]. Часопис «Українське мистецтво» (Мюнхен, 1947 р.) подає цінну інформацію – перелік митців, що брали участь у виставці в Національному музеї у Мюнхені 1947 р.: М. Анастазієвський, М. Азовський, С. Бабуль, А. Байрашний, В. Баляс, Н. Білецька, С. Борачок, О. Булавицький, М. Бутович, І. Винників, Ю. Воляннюк, Я. Гніздовський, С. Гординський, М. Гоцій, М. Дмитренко, О. Доманик, І. Кейван, В. Кивелюк, М. Кміт, Е. Козак, О. Козакевич-Дядинок, Р. Крамер, Г. Крук, В. Ласовський, С. Литвиненко, С. Луцик, Г. Мазепа, А. Малюца, П. Мегик, М. Михалевич, М. Мороз, Г. Пазюк, Л. Папара, А. Павлось, О. Повстенко, Д. Поторока, М. Радиш, Ю. Соловій, Б. Стебельський, О. Танасевич, М. Шрамченко, І. Шухевич.

Дві представницькі виставки, що супроводжувалися каталогами, відбулися в Регенсбурзі 1947 та 1948 рр. Учасниками виставки 1947 р. стали М. Бабій, М. Білинський, О. Бистряків, А. Добрянський, М. Дзиндра, П. Капшученко, А. Кучер, С. Луцик, А. Малюца, М. Мороз, Л. Папара, Л. Тимошенко, М. Степанович [11; 3].

Наступна виставка відбулася в рамках «Тижня української культури» в березні 1948 р., у ній взяли участь 35 митців, серед яких С. Борачок, О. Булавицький, І. Винників, Я. Гніздовський, С. Гординський, О. Доманик, І. Кейван, В. Кивелюк, М. Кміт, Е. Козак, О. Козакевич-Дядинок, М. Мороз, В. Кричевський, Л. Морозова, М. Дмитренко, Е. Козак, Г. Крук, В. Ласовський, А. Павлось.

Мистецтвознавець В. Попович, що проживав у Генті, подає чимало імен українських митців, що перебували в Німеччині та Австрії у 1945-1950 рр.: М. Азовський, М. Анастазієвський, М. Бабій, С. Бабуль, В. Баляс, О. Бистряков, М. Білинський, Н. Білецька, С. Борачок, О. Булавицький, К. Бульдин, М. Бутович, І. Винників-Нижник, Ю. Валяннюк, Я. Гніздовський, С. Головчинський, С. Гординський, Д. Горнякевич, М. Гоцій, Л. Грицай, М. Дзиндра, М. Дмитренко, А. Добрянський, Б. Доманюк, Ф. Ємець, П. Капшученко, І. Кейван, В. Кивелюк, А. Кирилюк, М. Кміт, Е. Козак, Ю. Крайківський, В. Г. Кричевський, Г. Крук, Я. Крушельницький, Ю. Кульчицький, А. Кучер, В. Кутянка, В. Ласовський, О. Липка, С. Литвиненко, С. Луцик, О. Лятуринська, Г. Мазепа, А. Малюца, Л. Марко, П. Мегик, М. Михалевич, М. Мороз, Л. Морозова, Л. Моссора, Б.-М. Мухин, М. Неділко, А. Павлось, Я. Паладій, М. Паливода, Л. Папара, Л. Перфецький, О. Повстенко, Д. Поторока, І. Пулюй, М. Радиш, І. Радченко, Ю. Соловій, Б. Стебельський, М. Стефанович, О. Танасевич, М. Танько, Л. Тимошенко, І. Твердохліб, І. Усатенко, М. Чепель, М. Шрамченко, І. Шухевич [4; 99].

«Хуртовина Другої світової війни занесла мене до Баварії, – описував події М. Дмитренко, – у таборах для переміщених осіб виявилось багато митців, які вже мали імена. Тільки у замку Нойбоєрн, біля підніжжя Альп, куди доля закинула і мене, жили Михайло Мороз, Степан Луцик та ін. Поблизу примістилися Едвард Козак і Сергій Литвиненко. В Австрії жив Святослав Гординський, у Мюнхені – Григорій Крук, Северин Борачок, Яків Гніздовський...» [7; 273]. Таборове життя, попри всі його невгоди, звільнило людей від клопотів про елементарний прожиток. Митці у той період радо працювали з темою пейзажу. Пейзажі повоєнної Німеччини 1945-1948 рр. зафіксовані у творчості М. Анастазієвського «Мистецька школа у Нюрнберзі» (1945 р.), «Міст біля Бергтесгадену» (Gmunder Brucke), «Ватцманн зимою», «Варцман у променях сонця», «Схід сонця у Вацмані», «Кинігзее», «Гори цвітуть»; М. Мороза «Кинігзее», «Вацман», «Замок у Нойбоєрні», «Регенсбург», «Бамберг», «Ульм», «Замок у Вольфстайні»; С. Луцика «Палац у Нойбоєрні»; М. Кміта «Брегенц»; С. Рожка «Пейзаж Мюнхена»; а також віртуозних олійних етюдах М. Дмитренка та М. Неділка.

У той незручний для творчості час вдалось реалізувати себе і скульпторам. Їхній доробок зафіксований у книзі художника та мистецтвознавця С. Гординського: «Крук, Палось, Мухин – три українські різьбярі». Г. Крук ще з передвоєнних часів перебував у Німеччині. Творчий сплеск пережив А. Павлось, який писав портрети знаних українців. Відомий погрудний портрет «Княжна». В еміграції продовжив серію високомистецьких ню. Б.-М. Мухин 1944 р. емігрував до Ганноверу. Взяв участь у виставках українських митців. Відома його малоформатна робота, виконана у воску «Слава».

У 1945-1948 рр. у Нюрнберзі розгортається діяльність МУРу – Мистецького українського руху, що об'єднав навколо себе майстрів слова і пензля. Це об'єднання українських митців в еміграції, які «пишуть на своєму прапорі гасло досконалого, ідейно і формально зрілого, вічно шукаючого мистецтва» [6; 13]. Про активність виставкового життя в таборах засвідчують два числа журналу «Українське мистецтво», видані в Мюнхені за редакцією С. Гординського, М. Дмитренка, Е. Козака, С. Луцика.

У той час активно виступає В. Січинський, організовує наукові конференції, лекційні виклади в усіх осередках дислокації українців у повоєнній Німеччині. Активізації мистецького життя сприяла поява низки мистецьких таборових шкіл, що залучали до занять мистецтвом широке коло зацікавлених. Деякі митці стали членами мистецьких об'єднань Німеччини, як М. Анастасієвський та С. Луцик; у 1945-1948 рр. вони були членами професійного об'єднання образотворчих мистецтв у Мюнхені.

У період ДіПі функціонувало чимало мистецьких шкіл. С. Литвиненко, в минулому професор Вищих образотворчих студій у Львові, заснував мистецькі школи у Карлсфельфі і Берхтесгадені; М. Черешньовський відкрив школу різьби; студію скульптури у Зальцбурзі у 1946-1949 рр. вів Ємець, колишній професор Берлінської академії мистецтв. Художники Ю. Соловій, М. Дзіндра, К. Кричевська-Росандич, В. Дорошенко продовжили мистецькі студії у вищих художніх закладах Німеччини.

Події у Німеччині повоєнних років фіксують часописи «Українське мистецтво» (1947 р.). У передвоєнній Німеччині, як відомо, працювали кращі представники абстрактного малярства: Ф. Марк, А. Маке, В. Баумайстар, В. Кандінський, О. Явленський. У Баугаузі реалізували себе П. Клеє та Д. Альбертс.

У німецькому мистецтві ще відчувався вплив естетики експресіонізму Е. Кірхнера, Е. Гекеля Д. Сміта Е. Барляха, О. Кокошки, Е. Нольде, М. Бекмана. Але в часи гітлерівського режиму всі експериментальні процеси було загальмовано, багато митців змушені емігрувати з Німеччини, митців єврейської національності та лівих переконань репресовано. «Хто жив у близькому контакті з тогочасною Німеччиною, – згадував Ю. Соловій, – той не міг не помітити спазм, у яких вона перебувала, що свідчило про бажання відродження духовного життя. Повоєнна Німеччина пам'ятала ще епоху експресіонізму, «Баугавзу», «Брюке», «Синього вершника», але хоч і як вона намагається стати в ряди світових культур, рани, завдані Гітлером-Геббельсом, не гояться» [8; 88]. За словами В. Поповича: «було обмаль нових творчих шукачів... у німецькому і австрійському мистецтві застій, спричинений ізоляцією від Заходу та ідеологічним контролем націонал-соціалістичного режиму» [4; 94]. Ситуація в німецькому мистецтві практично не впливала на творчість митців-емігрантів у таборах: «Більшість наших митців, за абстрагованих справами української культури в таборах, жили в ізоляції, не цікавлячись ні справами німецькими, ні справами інших країн» [4; 88].

У 1950-х рр. майже всі українські митці залишили Німеччину. Адаптувались і творчо реалізували себе в Німеччині лише окремі з них: Г. Крук, С. Борачок, Л. Моссора. У 1960 р. у Мюнхені з успіхом пройшла «Виставка українського релігійного мистецтва», влаштована з нагоди Міжнародного євхаристійного конгресу. На виставці, поряд із С. Борачком та Л. Моссорою, свої творчі роботи представили українські митці-емігранти з інших країн – С. Андрусів, М. Білинський, Я. Гніздовський, С. Гординський, І. Курах, З. Лісовська, М. Осінчук, С. Пастухів, П. Холодний, М. Черешньовський, що проживали в інших країнах [4; 89].

Після війни в Німеччині продовжував працювати Г. Крук. 1944 р. він переїхав із Берліна, де був на стипендії Українського наукового інституту, до Мюнхена. Тут викладав у UNRRA – університеті як професор скульптури. Відома творчість С. Жука – скульптора-експресіоніста, що працював у монументальній і камерній скульптурі. С. Жук навчався у Петербурзі, де 1916 р. створив українське літературно-мистецьке товариство. З 1943 р. перебував у Львові, потім у Відні та Аусбурзі. Належав до професійного об'єднання образотворчих митців Німеччини (in Schwaben). Знані його експресіоністичні скульптурні твори: «Голова Христа», «Марія Заньковецька», «Марко Кропивницький», «Мука», «Голод» [12; 89]. Творчо реалізував себе в Німеччині С. Борачок. Ще в Парижі, будучи членом «Паризького комітету», на престижній виставці він дістав премію від журі, до якого належали Дюфі і Боннар. В Німеччині С. Борачок залишився вірним постімпресіоністичний стилістиці та ідеям Боннара. Його улюблена тема в малярстві – «Вершники». В Німеччині він вів активне виставкове життя. Мав також персональні виставки у Нью-Йорку та Парижі.

Майстром мозаїки став Л. Моссора. Колористичними композиціями він захопився ще у Львові у 1942-1944 рр., навчаючись у Вищих образотворчих студіях. У Німеччині після війни закінчив рисувальну школу в Ганау. Як митець виріс завдяки підтримці А. Пеукерта. З 1949 р. став членом Об'єднання образотворчих митців Ессена. В його доробку монотипії на релігійну тематику: «Хустка Вероніки», «Боже ягня» та мозаїки – «Свята родина», «Пієта».

Представником безпредметного оптичного мистецтва став Р. Вардашко. Народився в Харкові перед війною, з 1949 р. жив у Корнталі, у Західній Німеччині. Його колористичні композиції західні критики окреслили як «ліричний конструктивізм». Загалом його твори – це оптичні експерименти, в яких автор віртуозно володіє кольором і формою. Роботи Р. Вардашко виконував у комбінованій техніці, поєднуючи олію, темперу та пастель, гармонійно співставляв фактурні та гладкі поверхні: робота «Розгортання» виконана олією

та темперою на полотні. У Німеччині творчо виявили себе митці В. Петрук, С. Шубль-Цвиг, С. Кушлик та ін. [12; 5].

«Залізна завіса», опущена в радянський час, на довго унеможливила будь-які міграції-еміграції в радянській Україні. Наприкінці 1970-х рр. до Німеччини з України емігрують митці нонконформісти, що гуртуються навколо Вільного університету у Мюнхені (УВУ). На виставці 1978 р. в УВУ в Мюнхені поряд із роботами Т. Вірсти (Париж), Г. Мазепи (Каракас), З. Лісовської (Женева) представлено роботи п'ятьох нонконформістів: О. Терзієва-Царукова, А. Соломухи, В. Стрельнікова, В. Макаренка, М. Мороза. Вже згодом за сприяння ректора УВУ В. Яніва організовується збірна мандрівна виставка, присвячена 60-літтю УВУ – в Білефельді (10-27.2. 1981 р.), Детмольді (10-27.3. 1981 р.) та Мюнхені (14. 7-3.8. 1981 р.). Серед творів 16 українських митців експонувалися твори п'яти художників-нонконформістів: У своєму виступі В. Янів, зважаючи на митців-нонконформістів, зауважив: «Я мав намір звернути увагу на безнадійне змагання тих, хто в тяжких умовах на батьківщині хотіли б досягнути духовної свободи людини і надати їй виразу» [10]. Художники-нонконформісти не вписувались у визнану радянським режимом ієрархію мистецьких стилів і напрямів, втікали від насильної творчої регламентації, вони шукали можливості працювати, не пристосовуючись до ідеологічних рамок дозволеного. Їхній протест був одночасно і творчим, і політичним, спрямованим проти офіційної радянської ідеології, «проти пустки беззмістовного життя, проти мистецтва космополітів і масової культури».

В. Мороз та А. Соломуха емігрували до Франції. Натомість у Німеччині творчо себе реалізували «не конформісти» В. Стрельніков та В. Сазонов. В. Стрельніков звернувся до архаїчного мистецтва, яке студював завдяки численним археологічним розкопкам, що проводилися за його участі в Україні. З часом, по-мистецьки схематизуючи та узагальнюючи своє бачення, відтворюючи образ степу й тугу за Батьківщиною, митець застосовує поділ площі тла на три горизонтальні смуги, ймовірно – море, степ, небо... В такого роду композиціях його складний психологічний стан, породжений чужиною, знайшов свій вираз у творчості. У циклі «Тіні забутих предків» В. Стрельніков малює архаїзовані і примітивізовані людські фігури, в образах яких відчувається вплив кам'яних статуї причорноморських степів.

Оригінальним є творче обличчя митця-не конформіста В. Сазонова. Орієнтацію митця на давнє українське мистецтво засвідчує назва його персональної виставки «Розмова з іконами» (Gesprac hmitden Ikonen), що відбулась у Кельні 1982 р. В. Сазонов послідовно нашаровує кольори один на другий, збагачуючи їх «візантійським» золотом. Насичений колір повертає нас на кілька тисячоліть назад, викликаючи багаті історичні асоціації. Його виставки пройшли у ряді німецьких міст.

У різні еміграційні періоди культурно-мистецька адаптація українських митців у Німеччині мала свою специфіку, проблеми та особливості. Найсприятливіші умови для художників-емігрантів склалися в Німеччині у міжвоєнний період. Наступні еміграційні етапи пов'язані з специфічними передумовами, що ускладнили адаптаційні процеси. Окремі митці – Ф. Ємець, Г. Крук, С. Борачок сповна творчо реалізували себе на теренах Німеччини. Інші, прийшовши митарства, тяжко переживши розлуку з Батьківщиною, виявивши значні творчі потуги, так і не змогли розкрити свої таланти повноцінно, проте залишили слід українського мистецтва на чужині.

Список використаної літератури

1. **Бойчук Б.** Спомини в біографії / Б. Бойчук. – К. : Факт, 2003. – 198 с.
2. **Кейван І.** Українські митці поза Батьківщиною / І. Кейван. – Едмонтон-Монреаль : Clio Editions, 1996. – 226 с.
3. **Мірчук І.** Історія української культури / І. Мірчук // Петров В., Чижевський Д., Глобенко М. Українська література. Мірчук І. Історія української культури. – Мюнхен-Львів : УВУ, 1994. – 280 с.
4. **Мистецтво української діаспори.** Повернуті імена : зб. ст. / [ред. О. Федорук, Д. Степовик, В. Врублевська, М. Коць]. – К. : Тріумф, 1998. – 382 с.; іл.
5. **Новоженець Г.** Західний вектор в українському мистецтві діаспори / Г. Новоженець // Народознавчі зошити. – Л. : ІН НАН України, 2008. – № 3-4. – С. 318–328.
6. **Павличко С.** Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1999. – 447 с.
7. **Соловій Ю.** Про речі більші, ніж зорі / Ю. Соловій. – Нью-Йорк – Мюнхен : Бібліотека Прологу і Сучасності, 1978. – 319 с.
8. **Федорук О.** Микола Бутович. Життя і творчість / О. Федорук. – К. – Нью-Йорк : Вид-во П. М. Коць, 2002. – 431 с.
9. **Gregor-Kruk-Plastik.** Mit einem Vorwort von Jean Gasson [Einführung von Dr. Wolodymur Popowycz]. – Munchen : Ukranische frei Universitat, 1998. – 80 с.
10. **Janiw W.** Zwischen Verwiefung und Hoffnung. Sammlung von Beitregen uber Kunst / J. Wolodymyr. – Munchen : Ukranische frei Universitat, 1992. – 170 с.
11. **Українська Kulturwoche.** Ukrainische bildende Kunst in der Kulturhalle Regensburg. Katalog. Marz, 1948 / [Einführung von S.Luzyk]. – Regensburg GG.Aumuller7 Sohn, 1948. – 27 с.
12. **Українische Künstler in Deutschland** / [Einführung G. Prokoptschuk, I. Mirtschuk]. – Munchen : Deutsch-Ukrainische Geseltschaft, 1960. – 110 с.

Резюме

У різні періоди Німеччина була для українських митців місцем тимчасової еміграції, а часом і другою батьківщиною: у міжвоєнний період, коли українська молодь навчалася у Берлінській, Лейпцігській та Мюнхенській академіях мистецтв; у 1944-1949 рр., коли у таборах переміщених осіб у Німеччині опинилися десятки українських митців; і наступна хвиля еміграції – художники-нонконформісти, що прибули до Німеччини наприкінці 1980-х рр. Стаття порушує проблематику культурно-мистецької адаптації українських митців у Німеччині у різні еміграційні періоди.

Ключові слова: образотворче мистецтво, культурно-мистецька адаптація, Німеччина, еміграція.

Summary

Novozhenets-Havryliv G. Cultural and artistic adaptation of Ukrainian artists on the territory of Germany

In different historical periods Germany became for Ukrainian artists a place of temporary exile, and sometimes a second home. Between the wars the Ukrainian youth creatively grew in Berlin, Munich and Leipzig Academies of Arts. World War II created a new emigration flow: in 1944-1949 a number of Ukrainian artists arrived to German camps of the displaced persons. The next wave of emigration is nonconformist artists who came to Germany in the late 1980s. The article reveals the creative and psychological aspects of adaptation of artists in exile.

Key words: art, creative and psychological adaptation, Germany, emigration.

Аннотация

Новоженец-Гаврылив Г. Культурная адаптация украинских художников в Германии

В разные исторические периоды Германия стала для украинских художников местом временной эмиграции, а порой и второй родиной. В период между войнами украинская молодежь творчески росла в Берлинской, Лейпцигской и Мюнхенской академиях искусств. II мировая война создала новый эмиграционный поток: в лагерях перемещенных лиц в Германии в 1944-1949 гг. оказался ряд украинских художников. Следующая волна эмиграции – художники-нонконформисты, прибывшие в Германию в конце 1980-х гг. Статья раскрывает творческо-психологические аспекты адаптации художников на чужбине.

Ключевые слова: изобразительное искусство, творческо-психологическая адаптация, Германия, эмиграция.

Надійшла до редакції 14.10.2014 р.

УДК 94(477)«1940/1950»:(477)

Н.М. Сірук

ІДЕОЛОГІЧНИЙ НАГЛЯД ЗА КУЛЬТУРНОЮ СФЕРОЮ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА 40-Х – ПОЧАТОК 50-Х РОКІВ ХХ СТ.)

Постановка наукової проблеми. Ідеологічний тиск на духовне життя України та українське суспільство загалом, дещо послаблений під час війни, в другій половині 40 – початку 50-х років ХХ ст. знову починає набирати силу. Під жорсткий контроль підпадають література, історія, театр, кіно та мистецтво загалом; починається ідеологічний нагляд, спрямований насамперед проти інтелігенції.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз архівних матеріалів, передусім постанов та рішень ЦК КП(б)У, розкриває суть, методи і наслідки культурно-ідеологічних кампаній останнього періоду сталінщини. Введені у науковий обіг праці узагальнюючого характеру та матеріали преси дають змогу оцінювати важливі аспекти діяльності інтелігенції післявоєнного періоду.

Мета дослідження. Враховуючи недостатню вивченість в історіографії зазначеної проблеми, за мету поставлено відтворити об'єктивну картину «ждановщини» в Україні у другій половині 40 – початку 50-х років ХХ ст. на основі аналізу, узагальнення архівних джерел та опублікованих праць, матеріалів періодичної преси.

Виклад матеріалу. Складним і суперечливим було суспільно-політичне життя України в повоєнний період. На його характері негативно позначився ідеологічний наступ сталінізму. Й. Сталін вважав, що світова війна завдала радянському суспільству серйозної ідеологічної шкоди. Найбільше занепокоєння викликало те, що мільйони радянських людей, які жили на окупованих територіях та працювали на примусових роботах у Німеччині, зазнали впливу західного способу життя. Оскільки ж саме Україна найбільше «скомпрометувала» себе тим, що її територію захопив ворог, ідеологічний контрудар сталінізм завдав саме українському народові.

Після війни в СРСР зберігалася жорстка централізація управління. Кожен крок місцевої влади узгоджувався з Москвою, на все потрібно було просити дозволу центру. Держава стала головним апаратом диктатури партійної бюрократії, яка підім'яла під себе ради депутатів трудящих. В СРСР було розгорнуто шалену ідеологічну боротьбу проти всього національного, режим ігнорував специфіку розвитку різних націй, етнічних груп. Щонайменший прояв етнічного патріотизму, зокрема в Україні, розглядався як націоналізм [4; 91].